ئەو پەروەردەیەی عەقڵ دەکوژێت.. زەکەریا نەمر.. و. لە عەرەبییەوە: یاسین لەتیف

قوتابخانەکان چۆن نەتەوەیەکی دەستەوستان دروست دەکەن؟

دەوڵەتەکان ئەو کاتە ناڕووخێن کە دراوەکانیان بەهاکەی لەدەست دەدات، نە ئەو کاتەشی نرخی نەوت دادەبەزێت، و نە تەنانەت کاتێک لە جەنگەکاندا دەدۆڕێن. دەوڵەتەکان ڕۆژی ڕووخانیان لەوێوە دەست پێدەکات کە قوتابخانە لە کارگەیەک بۆ دروستکردنی عەقڵەوە دەگۆڕێت بۆ کارگەیەک بۆ بەرهەمهێنانی “گوێڕایەڵی”، و لە فەزایەکدا لە پرسیارکردنەوە دەبێتە زیندانێک بۆ بیرۆکەکان.

هەر ڕووخانێکی سیاسی، ئابووری یان ئەخلاقی، هەمیشە ڕووخانێکی بێدەنگ لە ناو پۆلەکانی خوێندندا پێش دەکەوێت؛ لەو شوێنەی کە خولیای زانین دەکوژرێت، پاداشتی تەنها “لەبەرکردن” دەدرێتەوە و سزای “بیرکردنەوە” دەدرێت. لەبەر ئەوە، قەیرانی پەروەردە قەیرانی پڕۆگرام، باڵەخانە یان تاقیکردنەوە نییە، بەڵکو قەیرانی پڕۆژەیەکی نیشتمانییە. ئەو دەوڵەتەی هاووڵاتییەکی ئازادی دەوێت، قوتابخانەیەک بونیاد دەنێت کە فێری بکات “چۆن” بیر بکاتەوە، بەڵام ئەو دەوڵەتەی لە گەلەکەی دەترسێت، قوتابخانەیەک بونیاد دەنێت کە فێری بکات “لە چی” بیر بکاتەوە. جیاوازی نێوان ئەم دوو پڕۆژەیەش، جیاوازی نێوان نەتەوەیەکە کە شارستانیەت دروست دەکات، لەگەڵ نەتەوەیەکی تر کە تەنها ئەوە بەکار دەهێنێت کە ئەوانی تر دروستی دەکەن. قوتابخانە وەک ئەوەی زۆرکەس بڕوایان پێیەتی دامەزراوەیەکی بێلایەن نییە، بەڵکو کاریگەرترین دامەزراوەی دەوڵەتە لە داڕشتنی داهاتوودا. لە ناو پۆلەکانەوە کەسایەتی هاووڵاتی دروست دەبێت، پەیوەندییەکانی بە دەسەڵات و، یاسا و نیشتمان و جیاوازی و ڕاستییەوە دیاری دەکرێت. هەر بۆیە ڕژێمە تاکڕەوەکان لە زانکۆکان ناترسن بەهۆی باڵەخانەکانیانەوە، بەڵکو لەو عەقڵانانە دەترسن کە ئەگەر سەربەخۆ بن لێیانەوە دەردەچن. هەموو پڕۆژەیەکی ستەمکاری بە کۆنترۆڵکردنی پەروەردە دەست پێدەکات. بە خاڵیکردنەوەی پڕۆگرامەکان لە “بیری ڕەخنەگرانە” دەست پێدەکات، مێژوو دەگۆڕێت بۆ پڕوپاگەندە، نیشتمانپەروەری بۆ پیاهەڵدان بەسەر فەرمانڕەوادا، و گوێڕایەڵییش بۆ فەزیلەتێکی ڕەها. کاتێک منداڵ لە ساڵە سەرەتاییەکانیدا ڕادێت لەسەر ئەوەی وەڵامی ڕاست تەنها

ئەوەیە کە مامەستا دەیڵێت، نەک ئەوەی عەقڵ دەیسەلمێنێت، ئەوا دواتر ئاسان دەبێت هەر وتارێکی سیاسی بە بێ لێپرسینەوە و گومان لێکردن قبوڵ بکات. بەم شێوەیە پەروەردە چیتر نابێتە هۆکاری ئازادی، بەڵکو دەبێتە ئامرازێک بۆ بەرهەمهێنانەوەی ژێردەستەیی نەوە لە دوای نەوە. لە زۆرێک لە وڵاتە هەژارەکاندا، بەرپرسان شانازی بە ژمارەی ئەو قوتابخانە و زانکۆیانەوە دەکەن کە کردوویانەتەوە، بەڵام لە گرنگترین پرسیار خۆیان لادەدەن: ئەم دامەزراوانە چی بەرهەم دەهێنن؟ ئایا زانا بەرهەم دەهێنن یان بەکار؟ توێژەر یان لەبەرکەر؟ خاوەنکار یان فەرمانبەرێک کە چاوەڕێی دامەزراندن دەکات؟ زۆربوونی ژمارەی زانکۆکان هیچ واتایەکی نییە ئەگەر دەستەوستان بن لە بەرهەمهێنانی زانیاری یان چارەسەرکردنی کێشەکانی کۆمەڵگا. بەدەستهێنانی بڕوانامە بووەتە ئامانجێکی جێگرەوە بۆ بەدەستهێنانی زانیاری. زانکۆ لە فەزایەک بۆ توێژینەوە و دۆزینەوە گۆڕاوە بۆ وێستگەیەک بۆ وەرگرتنی پارچە کاغەزێک کە دەرگای وەزیفەی بۆ بکاتەوە، تەنانەت ئەگەر خاوەنەکەشی کەمترین لێهاتوویی پەیوەستی نەبێت. بەم شێوەیە بڕوانامەکان کەڵەکە دەبن، لە کاتێکدا بەرهەمهێنان پاشەکشە دەکات و پشت بەستن بە شارەزای بیانی زیاد دەکات، چونکە سیستەمی پەروەردە ئەو کارامەییەی بەرهەم نەهێناوە کە ئابووری پەیوەستی پێیەتی.
پەروەردەی کلاسیک مرۆڤ لەسەر “ترس” پەروەردە دەکات.
دەترسێت لە هەڵەکردن، دەترسێت لە پرسیارکردن، دەترسێت لە جیاوازی و دەترسێت لە تاقیکردنەوە. لە کاتێکدا هەموو شارستانیەتی مرۆڤایەتی لەسەر دەستی ئەو کەسانە بونیاد نراوە کە وێراویانە گومان لە چەسپاوەکان بکەن، وەڵامە ئامادەکراوەکانیان ڕەتکردووەتەوە و پێداچوونەوەیان بە ئەو شتانە کردووە کە خەڵک بە ڕاستی کۆتاییان دادەنا. ئەو کۆمەڵگایانەی ڕێگری لە هەڵەکانیان دەکەن بیر بکەنەوە، ڕێگریان لێ ناکەن لە هەڵەکردن، بەڵکو ڕێگریان لێ دەکەن لە دۆزینەوەی ڕاستی. هەروەها دەتوانرێت پەیوەندی نێوان پەروەردە و گەندەڵیی تێبگەین؛ ئەو فەرمانبەرەی فێری بەهای دەسپاکی نەبووە و مەشقی لەسەر بیرکردنەوەی سەربەخۆ نەکردووە، زیاترئامادەیە بە جێبەجێکردنی فەرمانی نایاسایی. ئەو سیاسییەی فێری کلتووری لێپرسینەوە نەبووە، دەسەڵات وەک ئیمتیازێکی کەسی دەبینێت نەک بەرپرسیارێتییەکی گشتی. ئەو دادوەرەی لەسەر سەربەخۆیی عەقڵ پەروەردە نەکراوە، بۆی قورس دەبێت بەرگەی فشارەسیاسییەکان بگرێت. بۆیە گەندەڵیی لە وەزارەتەوە دەست پێناکات، بەڵکو لە قوتابخانەوە دەست پێدەکات.لەو وڵاتانەی بەدەست دابەشبوونی خێڵەکییەوە دەناڵێنن، قوتابخانە دەبێتە یەکەم هێڵی

بەرگری لە ناسنامەی نیشتمانی. ئەگەر قوتابخانە شکستی هێنا لە بونیادنانی چەمکی هاووڵاتیبوون، ئەوا بۆشاییەک دروست دەبێت کە خێڵ و مەزهەب و ناوچەگەرێتی پڕی دەکەنەوە. کاتێک قوتابییەک دەردەچێت و خێڵەکەی خۆی باشتر دەناسێت وەک لە نیشتمان، ئەوا دەوڵەت گرنگترین جەنگی خۆی دۆڕاندووە پێش ئەوەی دەست پێبکات. هەر بۆیە گۆشەپێدان پەیوەستی بە وتاری سیاسی زیاتر نییە، بەڵکو پەیوەستی بە شۆڕشێکی ڕاستەقینەی پەروەردەیی هەیە. شۆڕشێک کە شکۆ بە مامۆستا بگەڕێنێتەوە، پەروەردە بە بازاڕی کارەوە ببەستێتەوە، توێژینەوەی زانستی بکاتە ئەولەویەتی نیشتمانی، سەربەخۆیی بداتە زانکۆکان، کلتووری "تەڵقین" (لەبەرکردن) بگۆڕێت بە کلتووری گفتوگۆ، لەبەرکردن بۆ تێگەیشتن، و ترس بۆ ئازادی. وەبەرهێنانی ڕاستەقینە لە دەرهێنانی نەوتدا نییە، بەڵکو لە دەرهێنانی ئەو وزە شاراوانەدایە کە لە ناو مرۆڤدان. سامانە سروشتییەکان ڕەنگە ببڕێن، بەڵام عەقڵی داهێنەرەکان تاکە سامانن کە هەتا دەوڵەت وەبەرهێنانیان تێدا بکات، پتر زیاد دەبن. ئەو وڵاتانەی ئەمڕۆ جیهان بەڕێوە دەبەن، بەوە نەگەیشتوونەتە ئەو شوێنە چونکە خاوەنی گەورەترین سەرچاوەن، بەڵکو چونکە خاوەنی باشترین قوتابخانە، بەهێزترین زانکۆ و ئازادترین توێژەرن. لە کاتێکدا ئەو وڵاتانەی دەوڵەمەندن بە سەرچاوە و هەژارن بە عەقڵ، لە شوێنی خۆیان ماونەتەوە، چونکە سەیری پەروەردەیان کردووە وەک خزمەتگوزارییەکی کەمبایەتی نەک پڕۆژەیەکی شارستانی. نەتەوەیەک هەڵناستێتەوە کە مامۆستاکەی بترسێت لە گفتوگۆ، قوتابییەکەی بترسێت لە پرسیار، و زانکۆکانی ژێردەستەی "سەوز و مەیلی سیاسی" بن نەک "لێهاتوویی".
ئابوورییەکی مەدەنی بە عەقڵێک بونیاد نانرێت کە مەشقی لەسەر "دووبارەکردنەوە" کردبێت زیاتر لەوەی مەشقی لەسەر "داهێنان" کردبێت. پرسیارە ڕاستەقینەکە ئەوە نییە: چەند قوتابخانەمان بونیاد ناوە؟ بەڵکو ئەوەیە: چەند عەقڵمان ئازاد کردووە؟ ئەوە نییە: چەند زانکۆمان کردووەتەوە؟ بەڵکو ئەوەیە: چەند بیرکەرەوەی نوێمان بەرهەم هێناوە؟ نەتەوەکان بە ژمارەی باڵەخانە پەروەردەییەکان ناپێورێن، بەڵکو بە ژمارەی ئەو عەقڵانەی دەتوانن واقیع بگۆڕن. لەبەر ئەوە، جەنگی پەروەردە تەنها جەنگی مامۆستاکان یان تەنها قوتابییەکان نییە، بەڵکو جەنگی هەموو کۆمەڵگایە. ئەوەی ئەمڕۆ لە قوتابخانەدا سەردەکەوێت، سبەی ئابووری و سیاسەت و کلتووری بەدەستەوە دەبێت. هەرکەسێکیش قوتابخانە بە دیلی "تەڵقین" و بیرۆکراسی و پڕوپاگەندە جێبهێڵێت، تەنها هەژاری، گەندەڵی و ستەمکاری زیاتر دەچنێتەوە، گرنگ نییە چەندە نەوت، زێڕ یان دروشمی نیشتمانی هەبێت. قوتابخانە تەنها ئەو شوێنە نییە کە لێی فێر

دەبین، بەڵکو ئەو شوێنەیە کە چارەنووسی دەوڵەتی تێدا دیاری دەکرێت. ئەگەر عەقڵ لە ناو پۆلدا مرد، هیچ حکومەتێک ناتوانێت دوای ئەوە نیشتمان زیندوو بکاتەوە.

و. لە عەرەبیەوە: یاسین لەتیف
زەکەریا نەمر